

Zhvillim i kapaciteteve për ruajtjen *In-situ*
dhe përdorimin e burimeve gjenetike
shtazore të fermës

FAO

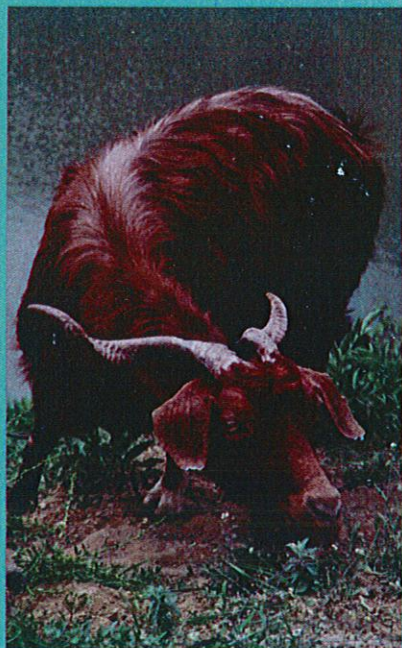
TCP/ALB/3001 (A)

Prof.Dr. Kristaq Kume
Dip.Zoot. Guri Tola

DHITË E SHQIPËRISË

Capore e Mokrrës

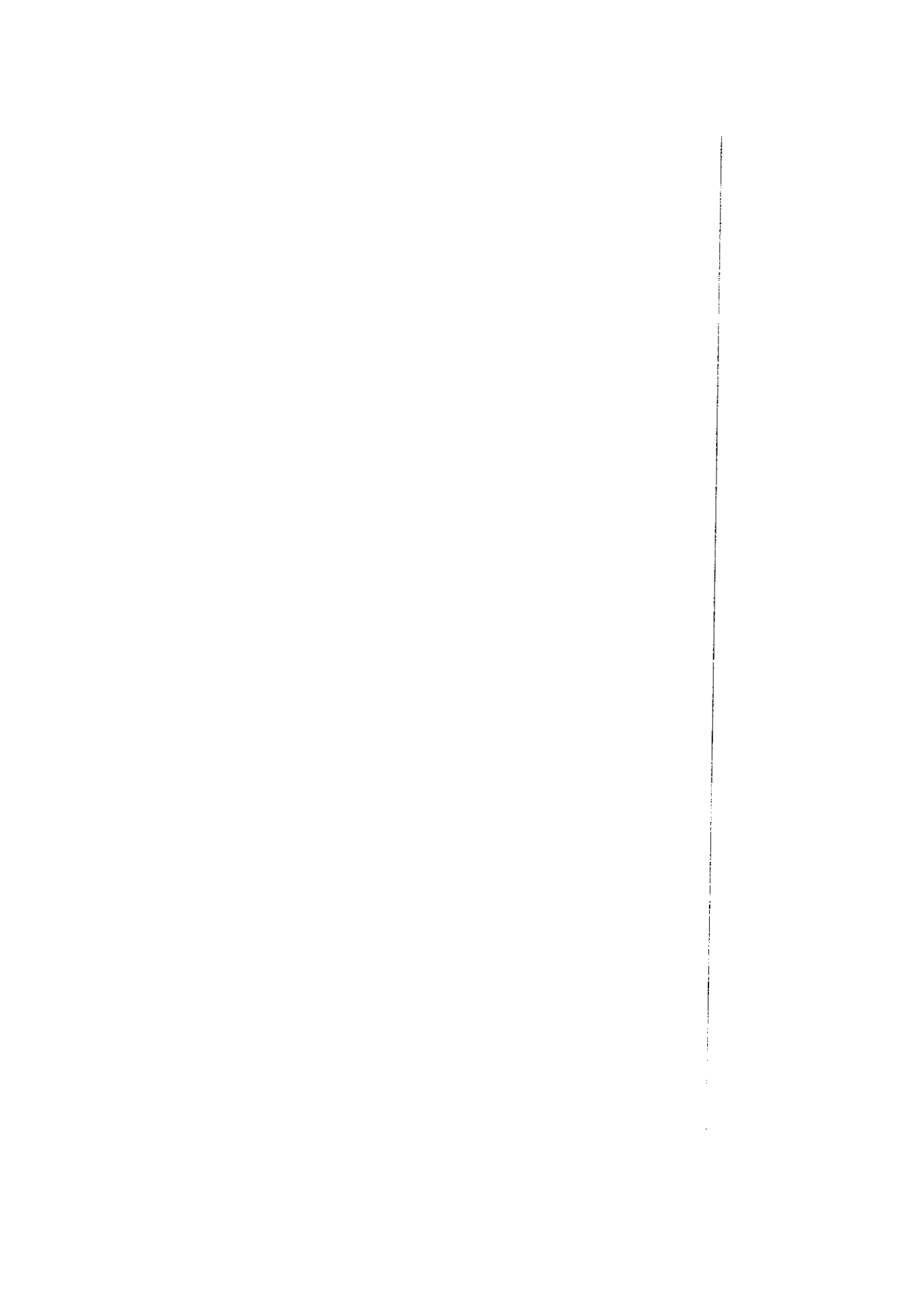

Albanian Local Goat Breed

Dhitë e Shqipnisë, përgjithësisht, u ngjasin atyne të Ballkanit dhe nga pikpamja kraniologjike rrjedhin prej origjine Capra-Priska

Dr.Vasfi Samim Viska, 1935

Capore e Mokrrës

® ALBAGENE

Design and Printed Shtypshkronja "Ekspres"
Rruga Sami Frashëri, Pallati 1
Tel: 04 272224

Dhitë e Shqipërisë
Dr. Vasfi Samim Visoka, 1935

Dhitë e Shqipërisë, përgjithësisht, u ngjasin atyne të Ballkanit dhe nga pikëpamja kraniologjike rrjedhin prej origjine Capra Priska. Dhitë e Ballkanit përgjithësisht, kanë qime dhe jo lesh. Prodhimi vjetor i këtyne kafshëve primitive, arrin rreth 400-500 kg lesh. Dhitë shqiptare në veri, si mbas kope-nave, kanë 70-90% ngjyrën e kuqe, kurse në Jug, kanë ngjyrë të larme, gështenjë, të zezë dhe të kuqe. Prej shekujsh nuk asht zbatuar ndonj seleksion dhe kërto cilësina, janë trazue me nëra tjetrën aq tepër sa që sot asht e vështirë të kuptohet ngjyra mbizotruese. Vetëm në zonën e Dukatit të prefekturës së Vlorës dhe në komunën e Mokrrës të Prefekturës së Korcës shifen deri diku ngjyra të qëndrueshme, në të parin vënd dhitë me shumicë janë të zeza dhe në të dytin të kuqe. **Raca që jeton në Komunën e Mokrrës paraqet karakteristika të vecanta dhe ndahet krejtësisht nga ato të tipeve komunale.** Këto kafshë ndahen nga të parat, janë me brina të dredhura në formë spirale, me drejtim të pingultë, me vesh të vatun dhe me flokë të gjata sin ë qafë ashtu edhe në kofshë. Shumë karakteristike janë brimat e femnave që në pikëpam-

Goats in Albania
Dr. Vasfi Samim Visoka 1935

In Albania, goats are generally similar to the Balkan's goats and from the chronological point of view, originated from Capra Priska. In general, goats of Balkan have hairs and no wool. Annual production of these indigenous animals amounts to 400-500 kg wool. 70 - 90 % of Albanian goats' flocks in the North part of Albania are of red color, whereas in the south, there are spotted, chestnut, black and red colored goats. During all the centuries no selection have been applying and these colors have been mixed with one another so much that, it is very difficult to distinguish the prevalent color. Only both zones, Dukati- Vlorë's Prefecture and Mokrra's Commune - Korca's Prefecture, there are somewhat, goats of clearly distinguished colors. Former, most goats are black color and latter, goats are black color. The breed living in Mokrra's Commune has special features and is quite different from commune breed. The Goats are distinguished to straight in ward spirally twisted shaped horns, hanged ears, long hairs at neck and legs. Females have strong horns similar to the bill of the birds. That is the reason that breeders of Mokrra's

je fortësie u afrohen atyre të shtëpëve. Nga shkaku i sipërm, blegtorët e Komunës së Mokrrës, këtë racë e quajnë Capore. Një racë e këtillë jeton në Ishullin e Sicilisë në Prefekturën Agrigentina

Prof. Arturo Magilliano, në universitetin e Veterinarisë Pissas, studjoi për të parën herë këtë racë dhe bëri të njohur në botën zooteknike dyshimin e rrjedhjes së tyre prej origjinës Capra-Falkoner. Prof. Adametz, e kundërshtoi këtë pretendim tue vërtetue se dhe këto janë të grupit Capra-Priska, vetëm ka shtue se janë një varietet i tyre. Njohjet që kemi marr nga profesorët të Zooteknisë Ogrizek (Zagreb), Dimitrizadis (Selanik), Kellner (Vienë), Taenzer (Leipzig), Duerst (Bern), Antonius (Vienë) vërtetojnë tezën e Prof. Adametz. Këto na detyrojnë të pranojmë racën Capore të Komunës së Mokrrës si një varietet të origjinës Capra-Priska dhe jo të origjinës Capra-Falkoner!...

Commune named "Capore. A such breed exists in Sicily island (Prefecture of Agrigentina)

Prof. Arturo Magilliano, University of Veterinary in Piza -Italy, studied for the first time this breed and there made known in zoo-technical circles, the doubt of origin from Capra-Falkoner. Prof. Adametz opposed this pretence proving that they are comprised in the group of Capra-Priska, adding that they are their variety. Announcements given by Professors of Zoo-technical science Ogrizek (Zagreb-Croatia), Dimitrizadis (Thesaloniki, Greece), Kellner (Wien-Austria), Taenzer (Leipzig-Germany), Duerst (Bern-Switzerland), Antonius (Wien) verified the thesis of Prof. Adametz. They obliged us to recognize the breed "Capore" of Mokra's Commune as a variety derived from Capra-Priska and no derived from Capra - Falkoner"

*Dhi Capore e Mokrrës
(Foto Dr.V.Samlm
Visoka, 1935)*

.... Dhitë shqiptare janë raca mesatare, me përjashtimin e disa zonave malësore si Peshkopija, Kukësi dhe Martaneshi, ku cjeptë arrijnë deri në 90 cm. Dhitë e vendit e kanë kokën të zhvilluar mirë, trup të lidhur, extremitete të nalta me gjymtyrët mjaftë të zhvillueme dhe me një konstitucion të shkëlqyeshëm. Përgjithësisht mund të thuhet se dhitë e Shqipnisë janë ma të vogla se ato t'Europës, por më të mëdhja se ato t'Ankarasë. Rrethi i kërcinit, një masë me rëndësi që jep shenjë për zhvillimin e mirë ose jo të skeletit, në dhitë e vëndit asht 7,5 cm, me një variacion 6,5–9,5 cm. Peshja e trupit , mesatarisht asht 40,5 kg, me variacion 32-46 kg.. Ndër cjep të klasit të parë, shpesh herë, peshojnë 80-90 kg.

Karakteristika gjeo-klimatike të zonës së Mokrrës, madhesia e popullatës te ekotipit Capore e Mokrrës

Nga pikëpamja klimatike, Mokrra bënë pjesë zonën klimatike mesdhetare me ndikim të zonës klimatike kontinentale. Te dhenat klimatike statistikore shumevjecare, mesatare, per kete zone janë:

- Sasia vjetore e rreshjeve: 650-750 m/m,

..... Albanian goats are medium size, unless some highland areas as Dibra, Kukës and Martanesh, where billy-goat stature is up to 90 cm. Albanian goats have well developed heads, robust body, high and well developed extremities and excellent conformation. It is generally said that Albanian goats are smaller than Europe's ones, but larger than Ankara's ones-Turkey), shin girth, in Albanian goats, which relatively shows a well or no developed skeleton is 7,5 cm, which ranged from 6,5 to 9,5cm. Average live weight is 40,5 kg (32-46 kg). Top class-goat live weight varies 80-90 kg.

Geo-climatic characteristics of Mokrra's area. The population size of ecotype "Capore e Mokrrës

Mokrra's zone is included in Mediterranean Climatic area, which is influenced by Continental climatic zone. Statistical climatic data for many years, on the average, to this zone is:

- annual rainfall amount 650-750m/m
- Days of rainfall during a year : 85-90 days
- Days of snow : 25-30 days
- Average annual tem

- Numuri i ditëve me rreshje gjatë një viti: 85-90 ditë.
- Numuri i ditëve me shtrësë dëbore: 25-30 ditë.
- Temperatura mesatare vjetore: 9.5-10.5 grad/Celsius.
- Numuri i ditëve me akull 85-100 ditë, deri në 110 ditë në nënzona te caktura
- Temperatura mesatare e muajt më të nxehtë: 19-20 grad/Celsius.
- Periudha e vegjetacionit zgjatë 180 ditë. Fillon në 10 ditë të muajt Prill e vazhdon deri në fund të muajt Tetor.

Ne njoffimet gojore të përcjellat gjatë brezave, Caporja e Mokrrës, përmenden si ekotipi i dhisë më shumë i përhapur në zonën e Mokrrës. Në vecanti, në Mokrrën e Sipërme kjo dhi mbarështohet pothuajse nga të gjitha familjet. Fermerët e kesaj zone tregonin kujdes të vecantë për të dhe e kanë përdorur si kafshën kryesore për prodhimin e produkteve ushqimore blegtorale për familjen dhe për shitje. Me traditën shumë të herëshme të mbarëshimit të dhive në këtë zonë është i lidhur edhe toponimi që përdoret për malin e

- *temperature: 9.5-10.50 C*
- *Days of ice: 85-100 days, in some of certain sub-zones up to 110 days*
- *Average temperature in the hottest weather month (July) :19-20° C*
- *Period of vegetation is lasted 180 days. From third ten - day of April to the end of October*

According to oral announcements said from generation to generation, "Capore e Mokres" is mentioned as widely spread goat ecotype in the Mokrra's area. In particular, in the Upper Mokrra, this goat was almost kept by all families. Farmers of this area took special care of it, because of this goat was the main animal for supplying the family with dairy products and for selling.

Toponym used for the mountain named Kozice is also related to the earliest tradition of goat management in this area. This name derives from the word "Kozica" because goats have grazed on this mountain during the centuries. Kozica's mountain has a very sharp terrain, where goats can only graze. Its vegetative coverage is multifarious. It begins with winter pasture (verri) on the area

quajtur Kozicë. Ky emërtim rrjedh prej fjalës "Kozë" sepse në këtë mal gjatë shekujve kanë kullësuar dhitë. Mali Kozicë ka një terren shumë të pjerrët në të cilin mund të lëvizin vetëm dhitë. Mbulesa vegetative e tij është e shumëllojshme. Fillon me vërririn në zonën e lumit Shkumbin dhe vazhdon me lajthinë, shkozën, mëlleza, frashëri, dushku e ahu. Pas kësaj vjen pjesa pa bimësi drunore por me bimësi barishtore. Ky terren i thyer e me bimësi të pasur është tipik për kullotjen e dhive.

Ekotipi Capore e Mokrrës ka qënë i shtrir dhe vazhdon të mbarështohet deri në ditët tona në zonën e Mokrrës së sipërme, Gorës dhe deri në zonën e Komunës së Bucimasit. Në zonën e fshatit Vërdovë të Komunës së Bucimasit mbarështohet një variant i këtij ekotipi, që ka si karakteristikë daluese mungesën e brirëve. Kjo dhi njihet me emrin lokal Shytë dhe është plotësisht e ngjashme me Caporen e Mokrrës, me përjashtim të mungesës së brirëve. Në bazë të të dhënave arkivore, në zonën e Mokrrës, në vitin 1935 popullata e ekotipit Capore e Mokrrës kishte rreth rreth 20000 krerë dhi.

Popullata e dhive e këtij ekotipi, aktualisht vlerësohet në rreth 450 - 500 krerë. Nga këto rreth 380 - 420 krerë janë dhi plla dhe 34 krerë c jepë riprodhues. Vetëm

of Shkumbin's River, continuing with hazelnut, hornbeam, white hornbeam, ash-tree, oak and beech. After that, there are no woody plants, but there are herbaceous plants. This very sharp ground of plentiful vegetations is typical for grazing goats

Ecotype "Capore e Mokrrës" has been managed in the areas of the upper Mokrra, Gores and Bucimas from earliest time to nowadays. In the area of Vërdova's village- Bucimas Commune a variety of this ecotype has been managed. This variety is distinguished by the lack of horns. Local name of goat is "shyte", which is completely similar to "Capore e Mokrrës", unless lack of horns

On the basis of archival data in 1935's, the Population of ecotype "Capore e Mokrrës" amounted to 20 000 goats in the Mokrra's zone.

Actually, Goat population of this ecotype is about 450 -500 heads, out of which 380-420 heads are lactating goats and 34 heads are billy-goats. Actually, only in the zone of the Upper Mokrra, there are goat flocks in which, pure bred goats of ecotype "Capore e Mokrrës" are predominant. Other part of zone entirely populated by this ecotype in the past, now, number of goats "Capore" in this part, not

në zonën e Mokrres së Sipërme gjënden aktualisht tufa me dhi në të cilat përqindja e dhive të pasterta Caporre është dominuese. Në pjesën tjetër të zonës që dikur ka qënë e gjitha e populluar prej këtij ekotipi, numri i dhive jo vetëm që është zvogëluar në mënyrë të ndieshme por edhe tufat ekzistuese janë të përziera. Dhi të ekotipit Capore janë në numer shumë të vogël.

Bazuar në kriteret e percaktura prej FAO për vlerësimin e gjendjes dhe nivelit të rrezikshmërisë për t'u zhdukur, ekotipi Capore e Mokrres, aktualisht është një popullatë në gjendje "Kritike"

Dhija Capore e Mokrres është një kafshë me trup relativisht të madh dhe zhvillim harmonik, kokë të madhe, me profil të hundës të drejtë, kraharor të zhvilluar me bark të madh. Gjymtyrët i ka pak të shkurtra por të fortë. Gjëndra e gjirit është e zhvilluar mirë, në formën e dardhës, ku pjesa më e madhe është e shtrirë në pjesën e barkut. Perimetri i gjirit mesatarisht është 23-28 cm, gjatësia e thithave 5-7 cm.

Prodhimi kryesor i këtij ekotipi është qumështi. Mjelja fillon në dhjetëditëshin e parë të muajit maj dhe mbaron në fund të tetorit. Prodhimin maksimal gjatë laktacionit e arrijnë në muajin korrik, deri në 12-1,4 kg.

only is considerably reduced but also flocks are now mixed. There is a very small number of goats "Capore"

Based upon the criteria determined by FAO, with regard to the assessment of population state at the risk of extinction, the ecotype " Capore e Mokrres" is actually a population at the "critical " status

Goat "Capore e Mokrres" has a relatively large and harmonically developed body, big head, nose of straight lined profile, well developed chest, large abdomen, short and strong extremities, well developed and pear shaped udder. The largest part of udder is laid on abdomen part. Udder girth is on the average, 23-28 cm, teat length is 5-7 cm,

Milk is main product of this ecotype. Milking starts at the first ten day of May and finishes at the end of October. Peak yield of milk is reached on July, 1,2-1.4 kg/head. This ecotype is distinguished to wool production. Wool yield is 0,7-1,3 kg / buck and goats 0.5-0.8kg/head

A few morpho-biometric and production data for this ecotype are given in Tab.1

Very rapid reduction of population size of goat "Capore e Mokrres" is firstly a consequence of actions of economic and social factors.

Tab. 1 Disa të dhëna përshkruese dhe të prodhimitarisë *

Morphology, basic biology		M	F	
1	Pesha në lindje Birth weight	Average (kg)	1,6-2,1	1,5-2,0
2	Pesha në këputje Weaning live weight	Average (kg)	12-15	10-13
3	Shtesa mesatare ditore e peshës	Average (g)	125-150	110-130
4	Pesha e gjallë - kafshë e rritur Body weight - adult	Average (kg)	65-75	40 -52
5	Lartësia në xhidavi Withers height	Average (cm)	65-75	50-55
6	Prodhim i qumështit Milk yield	Lactation I 180 kg	Lactation III 250 kg	
7	Zgjatja e laktacionit Lactation length	Average (days)		190
8	% e yndyrës në qumësht % Fat in milk	Average		4,1
9	% e proteinës në qumësht % Protein in milk	Average		3,7
10	Pjellësia - % Fertility - %	Average		95
11	Pjellshëria - % Reproduction - %	Average		95-105
12	Mosha në pjelljen e parë Age at first calving	Average (month, kg)		
13	Ngjyra e lekures Coat colour	E kuqërremtë Reddish		
14	Ngjyra e brirve, thundarve dhe mukozes Colour of horns, hoofs and mucous membrane	Colour of horns and hoofs: grey or white with black tips Mucous membranes grey-black		
15	Drejtimi i brirve Direction of horns	Brirë të gjatë të përdredhur si tryel		

(*) the data are subjectively estimated!

Albanian Local Goat Breed

Ky ekotip dallon edhe për prodhimin e leshit. Cjeptë prodhojnë rreth 0,7-1,3 kg lesh, dhitë 0,5-0,8 kg. Zvogëlimi me ritme të shpe-

Political and economic transformations occurred in Albania during the last ten year of last century had as

jta i popullatës së dhisë Capore e Mokrrës është rrjedhojë, në rradhë të parë, e veprimit të faktorve ekonomik e social. Ndryshimet politike dhe ekonomike në Shqipëri gjatë dhjetëvjeçarit të fundit të shekullit të kaluar, patën si efekt të tyre

ndryshime të mëdha demografike dhe prishje të ekuilibrave në mardheniet dhe aktivitetet ekonomike në zonat rurale, në përgjithësi dhe në ato malore , në vecanti. Këto situata reflektojnë në mënyrë esenciale në zvogëlimin e madhësisë e popullatës së dhive. Mungesa e interesit ekonomik për mbarëshkrimin e kësaj kafshe si rrjedhojë e mungesës së infrastrukturave të nevojshme për përpunimin dhe marketimin e prodhimit si dhe largimi i familjeve fermere nga fshati drejt zonave urbane e shoqëruar me shitjen massive, klandestine, të dhive tek fermere jashtë vendit, kryesisht në Maqedoni, janë ndër faktorët më kryesor që kanë shkaktuar këtë zvogëlim dramatik të popullatës së dhive të ekotipit Capore e Mokrres.

E shpallur si popullatë në "Rrezik zhdukje", për Caporen e Mokrres është përgatitur një program për ruajtjen In-situ të saj.

Programi për ruajtjen In-situ

Vizioni i programit

- Te realizoi zbatimin e masave urgjente për shmangien e zvogëlimin të mëtejshëm të numrit të krerëve
- Të nxit bashkëveprimin dhe punët në komunitet, tek fermerët mbarështues të këtij ekotipi. Të realizoj krijimin e Grupit të

its impact, great demographic changes and harming balances in the economic relationships and activities in rural areas in general and mountainous ones in particular. These situations essentially reflected in the reduction of goat population size. The Lack of the economic concern for the management of this animal due to the lack of necessary infrastructure for processing and marketing animal products as well as moving rural families to urban areas accompanied by massive sales, clandestinely, of goats at farmers abroad (cross border), mainly in Macedonia, are main factors that have brought about the dramatic reduction of goat population of ecotype "Capore e Mokrres" Declared as a population at "Risk of extinction ", an In-situ conservation program for "Capore e Mokrres" is prepared

In situ conservation program

Program vision

- » *To undertake urgent measures in order to avoid further reduction of population size*
- » *To promote and support the cooperation amongst farmers, who manage goats of ecotype "Capore e Mokrres" and working at community. Establish-*

fermervë si berthamën e shoqatës së ardhëshme të tyre

- Të nxis krijimin e kushteve për zbatim e Programin për ruajtjen In-situ :

(i) Formimi i

tufave bërthama racore

(ii) Krijimi i Librit gjenealogjik dhe bazës së të dhënave.

- Të nxis dhe mbështet investime për përpunimin dhe marketimin e prodhimit – qumësht e mish – si produkte lokale

Aktivitete në kuadër të programit

- ▶ Seleksionimi, matrikullimi i kafsheve dhe krijimi i databazës për Librin gjenealogjik

- ▶ Organizimi i tufave koleksion të ekotipit të "Capore e Mokrres".

- ▶ Hartimi i Programit për Ruajtjen In-situ Krijimi i tufave berthamat racore dhe perzgjedhja e riprodhuesve

- ▶ Promovim i vlerave racore dhe ekonomike të races nepermjet konkurseve e diteve të hapura.

- ▶ Organizim i komunitetit të fermervë në Grupin e Fermervë të Ekotipit "Capore e Mokrres"

- ▶ Organizimi dhe zbatimi i skemës për grumbullimin, përpunimin dhe marketimin e prodhimeve të fermave që mbarshojnë dhi të ekotipit "Capore e Mokrres"

Ky program është hartuar në bashkëpunim me antarët të

ing groups of farmers that manage this ecotype, as a nucleus of their future association

» *To promote and establish necessary facilities for the implementation of In situ Conservation Program (i) the creation of breeding nucleus flocks*

(i) the setting up of Herd book and data base

» *To encourage and support investments for processing and marketing of products –milk and meat – as dairy products*

Program of activities

Selection, identification and registration, setting up data base for herd book

Organizing the flocks – collection of ecotype "Capore e Mokrres" Compiling in situ conservation program and applying breeding plan. Setting up breeding nucleuses and selection of reproducers

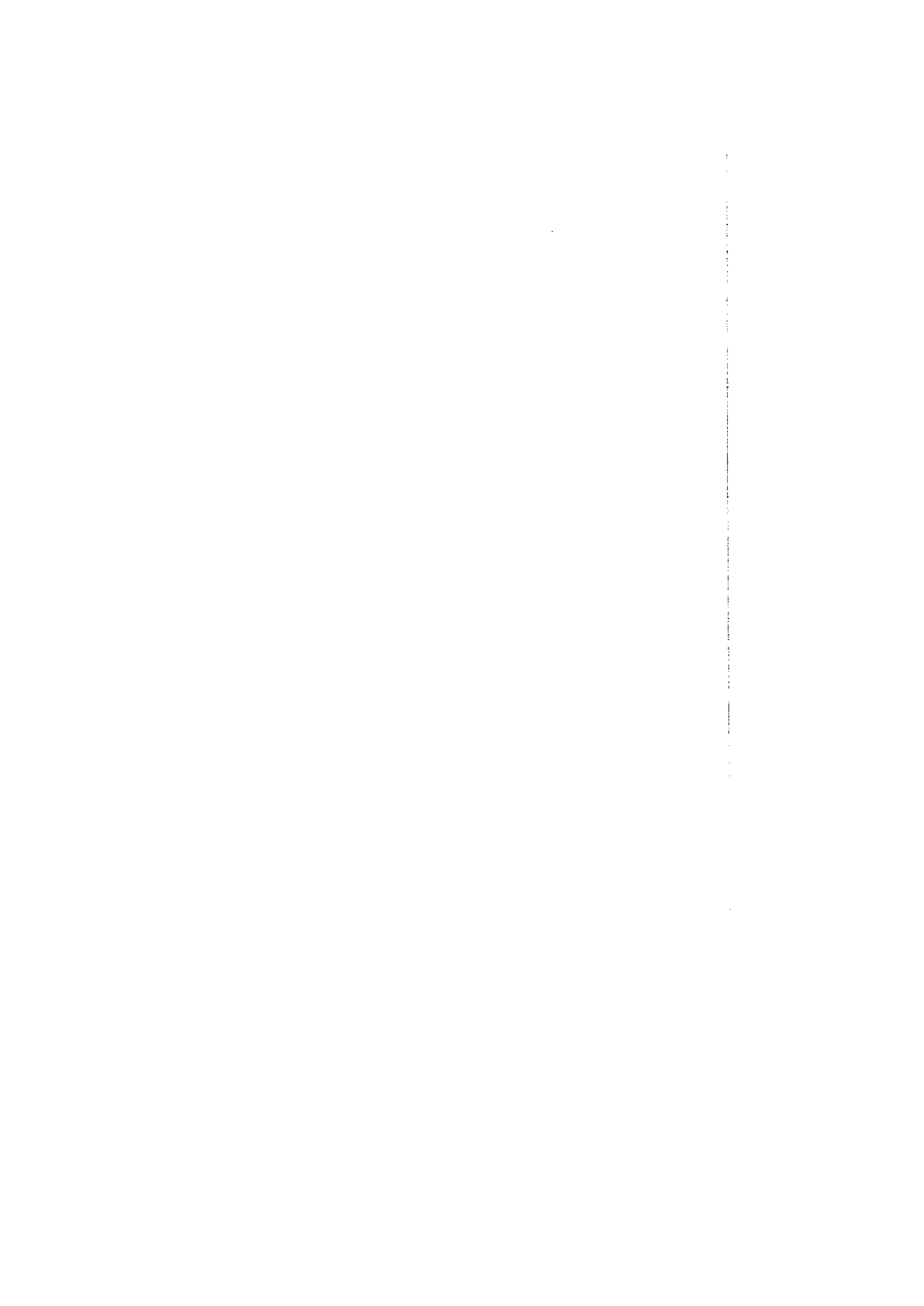
Promoting breeding and economic values of breed by means of competitions and days in field

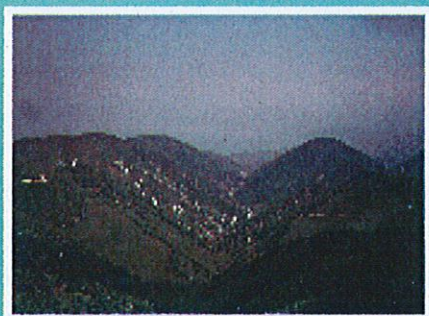
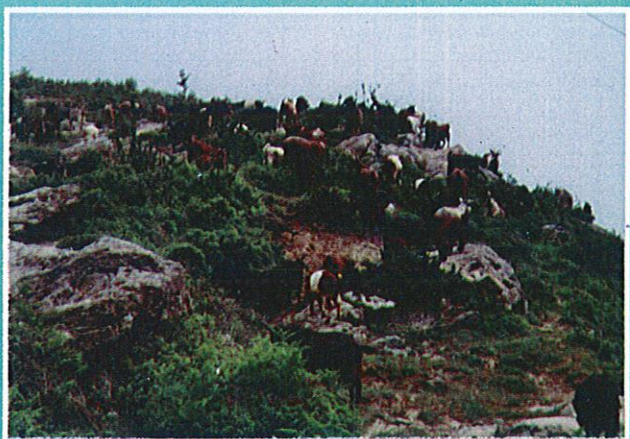
Organizing community of farmers in the farmers' group of ecotype "Capore e Mokrres"

Organizing and applying scheme of collecting, processing and marketing the dairy products of farms that manage goats of ecotype "Capore e Mokrres"

Rrjetit Kombëtar për menaxhimin e burimeve gjenetike shtazore të fermës. Projekti për ruajtjen In-situ dhe për përdorimin ekonomik të qëndrueshëm të ekotipit të dhive "Capore e Mokrrës", në fazën e parë të tij është parashikuar të realizohen nëpërmjet bashkëpunimit me katër fermerë, në zonën e Mokrrës së Sipërme. Secili prej tyre mbarështon jo më pak se 70 – 100 krerë dhi plla. Këto tufa do të jenë edhe tufat që do të shërbejnë si bërthamat racore, ku do të synohet që të prodhohen edhe linjat e ardhëshme mashkullore (jo më pak se 10 linja). Në fazën e dytë të këtij programi, parashikohet shtrirja e tij në ferma të tjera. Objektiva të kësaj faze do të jenë ruajtja dhe përmirësimi gjenetik i treguesve të prodhimtarisë si dhe zhvillimi i kapaciteteve për përpunimin dhe marketimin e prodhimeve. Trajtimi i problemeve të bashkëjetesës së ekotipit me mjedisin, zhvillimi i sistemeve tradicionale të prodhimit në fermat familjare dhe realizimi i masave për zhvillim të integruar të ekosistemit në zonën e malësisë së Mokrrës janë përcaktuar si objektiva afatëgjatë zhvillimi, të cilat do të kenë efekte pozitive edhe në zhvillimin e ekotipit "Capore e Mokrrës" .

This program is compiled in collaboration with the members of National Network for FAnGR management. The Project for in-situ conservation and sustainable economic use of ecotype goats "Capore e Mokrrës" is, at its first phase, anticipated to be fulfilled by collaborating with four farmers, in the zone of the Upper Mokrra. Each of them manages no less than 70-100 goats. These flocks will serve as breeding nucleuses to produce the future male lines (no less than 10 male lines). At the second phase of this program, it is anticipated to be extended to other farms. The objectives of this phase will be the preservation and genetic improvement of productive traits as well as the development of capacities for processing and marketing dairy products. The treatment of questions for co existence of ecotype – environment, the development of traditional production system in smallholders and the realization of measures for the integrated development of eco-system in the zone of Mokrra's Highland are defined as long term objectives of development , which will also have positive impacts in the development of ecotype "Capore e Mokrrës"

Rajoni i Mokrrës

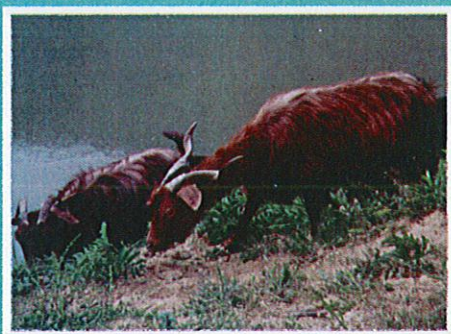
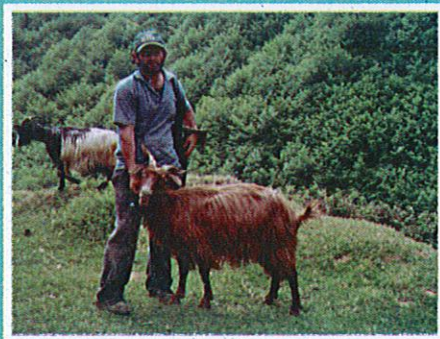

Foto . H.P.Grunenfelder